

ÖRSELENMİŞ KADIN SENDORUMUNA FEMİNİST PSİKOLOJİ AÇISINDAN

BAKABİLMEK

SERHAT MACİT

‘Biz kadınlar kirpiğimiz yere düşmesin diye mücadele etmeye devam edeceğiz’, diyordu Çilem Doğan. Yıllarca her türlü şiddete maruz bırakıldı ve bu şiddetten sağ kaldı; bunun yanında öz savunması kadınlara umut oldu. Muhakkak psikoloji ve psikiyatri bilgisi bu tür durumlarda yeniden inşa edilmeliydi, sosyal bilimlerin ürettiği bilgi biraz da şiddet pratiklerinden sağkalanları korumalıydı, kanımca. Bu yazıyı yazmamdaki en büyük motivasyonlardan birisi de şiddetten sağkalan kadınlarla dayanışma içerisinde olmak ve feminist psikolojiye katkıda bulunmaktadır.

Örselenmiş Kadın Sendromu (Battered Woman Syndrome), ilk olarak 1975 yılında Lenore Walker tarafından ortaya atılmıştır. Daha sonra Walker 1979 yılında yayımladığı *The Battered Woman* adlı eserinde bunu kavramsallaştırır ve Seligman’ın (1975) “öğrenilmiş çaresizlik” kuramından yararlanarak daha da ileriye götürür. Bu sendroma göre kadın sürekli şiddet türlerine maruz bırakılır; bu bir döngü olarak devam eder ve öğrenilmiş çaresizlik başlar. Sistematiik bir şekilde fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddete maruz kalan kadın şiddet döngüsünde kalacağını, bunu değiştiremeyeceğini ve dışarıdan herhangi bir destek alamayacağına inanır. Walker umutsuzluk, çaresizlik ve şiddet döngüsünün bazı kadınları en uç noktaya itebileceğini; bu kadınların hayatta kalmak için şiddet içeren stratejiler de kullanabileceklerini söyler.

Örselenmiş kadın sendromu DSM-5 (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)’te ayrı bir psikiyatrik tanı olarak yer almıyor. Daha çok gösterdiği belirtilerden ötürü *Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)*, *Majör Depresif Bozukluk*, *Anksiyete Bozuklukları* ve *Uyum Bozukluğu* gibi mevcut tanı sistemleri içerisinde değerlendiriliyor.

Walker, örselenmiş kadın sendromunda özellikle kronikleşen bir şiddet döngüsünü işaret eder. Şiddet döngüsünün üç aşamadan oluştuğunu belirtir. Buna göre birinci aşama, **gerginliğin tırmanma evresi** olarak adlandırılır. Bu aşamada kadın kendisine şiddet uygulanacağını hisseder, ancak bunu engelleyemez. İkinci aşama ise **akut saldırısı evresidir**. Bu evrede kadın fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete maruz bırakılır. Üçüncü evre ise **balayı evresidir**. Şiddet uygulayan kişi şiddetten sağkalandan özür diler, pişman olduğunu söyler, hediyeler alır, kendisini affetmesi için güçlü bir manipülasyona başvurur ve aslında kötü bir insan olmadığını, sadece sinirli olduğunu bundan ötürü şiddet uyguladığını ifade eder. Ancak bu evre çok geçicidir. Fail tekrardan şiddet uygulamaya devam eder. Böylelikle şiddet döngüsü tekrarlanır, kadın artık şiddet görmekten kaçamayacağını, bu döngüye hapsoldüğünü ve sonsuza kadar hayatının bu şekilde devam edeceğini düşünür. Ancak feminist teorisyenler, örselenmiş kadın sendromundaki kronikleşen şiddet döngüsü içerisinde kalan kadının sürekli pasif ve itaatkâr biri olarak görüldüğünü bundan ötürü sendromun eleştirilmesi gereken yanlarının olduğunu söyler (Dobash & Dobash, 1979). Dolayısıyla, feminist psikologlar kadının döngüde kalmasını patolojik bir durumdan ziyade hayatta kalma stratejisi olarak görülmesi gerektiğini vurgular. Feminist psikologlar, kadının şiddet döngüsüne geri dönmesi, sesini çıkaramaması, kendisine uygulanan erkek şiddetini normalleştirmesini kadının irade eksikliğinden kaynaklanmadığını, içinde bulunduğu şartlardan kaynaklandığını ifade eder. (Yllö,1983). Bu yaklaşıma göre kadın, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak baskı altındadır; dışardan (toplumdan ve devletten) yeterli desteği alamamıştır ve kadın dış desteğe erişememektedir. Bundan ötürü kadın şiddet döngüsünde kalmaya devam etmektedir.

Örselenmiş kadın sendromunda psikolojik ve travmatik belirtiler de söz konusudur. Uzun süre sistematik bir şekilde şiddete maruz bırakılan kadın muhakkak ki bazı reaksiyonlar gösterecektir. Uykusuzluk, kâbus görme, aşırı tetikte olma hali, dikkat eksikliği, konsantrasyon güçlüğü, şiddeti hatırlatan yerlerden uzak durma, utanç ve suçluluk duyma,

kendisini güçsüz hissetme, düşük benlik saygısı, sosyal çekilme, faili koruma veya haklı gösterme, unutkanlık belli başlı reaksiyonlar ve davranışlar olarak kendisini gösterir. Ancak feminist psikologlar kadının gösterdiği bu tepkilerin “anormal” olarak görülmemesi gerektiğini, kadının içinde bulunduğu travmatik koşullara verilen normal tepkiler olduğunu vurgular. Feminist psikologlar örselenmiş kadın sendromunu sadece psikiyatrik bir rahatsızlık olarak ele alınmamasını, kadının hayatta kalmak için kullandığı stratejilerden birisi olarak görülmesi gerektiğini ifade eder. Aynı zamanda örselenmiş kadın sendromunu tanı olarak gördüğümüzde şiddetin faili olan erkeği görünmez kılabilceğimizi söylerler.

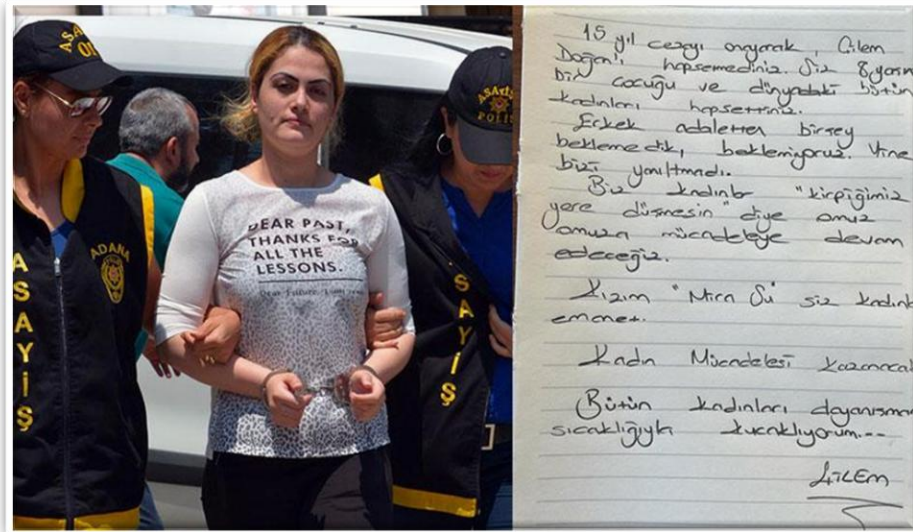
Walker, kadının şiddet döngüsünde kalmasını patolojik bir zayıflık ve irade eksikliği olarak görülmemesi gerektiğini vurgular. Patriyarkal toplumun ve kültürün kadından uyumlu olma, sabır gösterme, ailesi için fedakârlık yapmasını beklediğini söylemektedir. Yani kadın toplumsal cinsiyet rollerine göre davranacak, patriyarkanın çizmiş olduğu rolü performe edecek, kaderine razı gelen itaatkâr ve bağımlı bir kişi olacaktır. Bu açıdan örselenmiş kadın sendromu, kadının psikolojik olarak örselenmesini toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden ayrı bir şekilde değerlendiremeyeceğimizi söyler. Bu söylem feminist kuram ve feminist psikoloji açısından bir kesişimsellik oluşturarak örselenmiş kadın sendromuna özellikle bu açıdan bakmamızı sağlayacaktır.

Walker’ın çalışmaları feminist psikoloji açısından değerli bir tartışma zemini oluşturmuştur. Feminist psikologlar Walker’ın çalışmaları ile şiddet döngüsü içerisinde kalan kadının gösterdiği ruhsal reaksiyonları toplumsal cinsiyet temelli travma perspektifi ile değerlendirilmiştir. Feminist psikologların getirdiği bakış açısı ile Walker’ın yaklaşımına yeniden baktığımızda; kadın artık pasif kurban rolünde değildir, uzun süre kaldığı şiddet ortamında gösterdiği psikolojik yanıtlar hayatta kalma stratejileri olarak yorumlanmıştır. Bu yorum kadını travmanın nesnesi olarak görmememiz gerektiğini, travmayı toplumsal cinsiyet temelli ele almamız gerektiğini belirtiyor. Bir başka ifadeyle, feminist psikologlar kadının

psikolojik olarak örselenmesini ve kadının şiddet deneyimini salt bireysel bir patoloji ile açıklamanın yetersiz olduğunu düşünür. Patriyarkal sistemin dayattığı güç eşitsizliklerinden kaynaklı kadın şiddet döngüsü ile çevrelenir, bu bir zayıflık değildir. Çünkü toplumsal yapı hastalıklıdır, yani burada şiddete maruz kalan kadın hasta değildir, hasta olan sistemin kendisidir. Tedavi edilmesi gereken şiddet döngüsünde olan kadının gösterdiği davranışlar değildir, eşitsizliği yeniden erkek lehine üreten sistemin kendisidir. Dolayısıyla ilk önce bununla mücadele edilmelidir. Erkek lehine olan ve onun şiddet pratiklerini meşrulaştıran medya, aile, hukuk, ekonomi ve eğitim gibi yapılar tekrardan toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilerek inşa edilmelidir. İyileşme bireyin tedavisinden ziyade toplumun dönüşümü ile mümkündür. Yani kadını travmanın kaynağı olarak değil, esas tanığı olarak görmek gerekir. Ancak DSM ve ICD gibi tanı-teşhis sistemleri erkek merkezli normatif açıklamalarla kadınların deneyimlerini, yaşadıklarını görünmez kılar, şiddet döngüsü içinde erkek şiddetine maruz kalan kadının gösterdiği davranışları patolojikleştirir.

Örselenmiş kadın sendromunu Türkiye bağlamında ele alacak olursak aklımıza Çilem Doğan Davası ve Nevin Yıldırım Davası gelir. Bu iki dava da gerek feminist mücadele gerekse kadın mücadelesi açısından oldukça önemlidir. Çilem Doğan, yıllarca kocası tarafından sistematik bir şekilde şiddete maruz bırakıldı. Seks ticaretine zorlandı, darp edildi, evlilik içi cinsel şiddete uğradı. Kocasını defalarca şikâyet etti, koruma kararları çıkardı. Ancak şiddet devam etti. Kocasını kendisini tekrar fuhuşa zorlarken, Çilem bir gün kocasını silahla öldürdü. Gözaltına alınırken kullandığı şu cümle çok kritikti: “Öldürmeseydim, ölecektim.” Örselenmiş kadın sendromu bağlamında Çilem’in maruz kaldığı erkek şiddetine baktığımız zaman Çilem’in fiziksel ve psikolojik olarak tükendiğini söyleyebiliriz. Bir nevi kocasını öldürmesi umutsuz bir savunma olarak görülebilir, meşru müdafaa kapsamında değerlendirilebilir. Çilem, hayatta kalmak için bir refleks gösterdi. Dolayısıyla, Çilem’in yaptığı eylemi bireysel patolojiye indirmek çok eksik bir okuma olacaktır. Çünkü Çilem,

yıllarca tekrar eden bir şiddet döngüsü içerisindeydi, destek talep etti ancak gerektiği gibi korunamadı. Şiddet karşısında hayatta kalmak için kocasını öldürerek direnebildi. Yasaların ve kamunun, şiddet döngüsü içerisinde yıllarca kalan kadınları koruyamadığı bir ortamda bazen öz savunma dışında bir seçenek kalmaz. Dolayısıyla, Çilem Doğan'ın yaptığı anormal olarak değil de şiddete verilen bir tepki olarak düşünebiliriz. Çilem Doğan'ın yaptığı eylemi bir suç olarak görüp, buna göre hukuki ve psikolojik olarak yorumlamak, şiddete maruz kalan kadını tam anlamıyla görmememiz ve anlayamamız sonucunu yaratır. Öldürme eylemi, güç dengesizliği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerin bir sonucu olarak görülebilir.

Fotoğraf 1. Şiddet gördüğü kocasını öldüren Çilem Doğan'ın 15 yıl hapis cezası onandı.¹

Türkiye'de örselenmiş kadın sendromu bağlamında ele alabileceğimiz bir diğer durum Nevin yıldırım davasıdır. Nevin Yıldırım evli ve iki çocuk annesi idi. Eşinin akrabası tarafından aylarca sistematik bir şekilde silah zoru ile cinsel saldırıya maruz bırakıldı. Cinsel

¹ T24. (2022, Temmuz 6). Şiddet gördüğü kocasını öldüren Çilem Doğan'ın 15 yıl hapis cezası onandı.

<https://t24.com.tr/haber/siddet-gordugu-kocasini-olduren-cilem-dogan-in-15-yil-hapis-cezasi-onandi.990767>

saldırından ötürü hamile kalmıştı ve failin bebeğini taşımaya zorlanmıştı. Nevin aile üyeleri ve yaşadığı yerdeki köy halkından destek alamadı, failin saldırılarına kimse ses çıkarmadı.

Devlet koruma mekanizmaları yetersiz kaldı. Nevin, hayatta kalmak için eşinin akrabasını av tüfeği ile öldürdü, failin başını kesip köy meydanına herkesin görmesi için attı. Nevin, kasten öldürme suçundan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Mahkeme, meşru müdafaa, iyi hal ya da tahrik indirimini uygulamadı.

Nevin'in maruz kaldığı uzun süreli şiddete karşı yaptığı davranışı salt patolojik bir açıdan yorumlayıp, tıbbileştirmek doğru değildir. Feminist psikoloji, Nevin'i ruh sağlığını yitirmiş bir fail olarak ele almamamız gerektiğini ifade eder. Bu bakış açısıyla Nevin, yıllarca maruz kaldığı erkek şiddetine karşı sistem tarafından yalnız bırakılmış bir öz savunmacı olarak görülmelidir.

Fotoğraf 2. Bianet (2015). Nevin Yıldırım'a müebbet hapis cezası.²

² Bianet (2015). Nevin Yıldırım'a müebbet hapis cezası. <https://bianet.org/haber/nevin-yildirim-a-muebbet-hapis-cezası-163289>

Sonuç olarak Walker tarafından literatüre kazandırılan örselenmiş kadın sendromu modeli kadına yönelik yapılan süreğen erkek şiddetini psikolojik açıdan bilimsel bir zemine taşımış, hatta Amerika gibi bazı ülkelerde bu sendromu teşhis olarak alan kadınlara işledikleri suçlar için cezai indirimler uygulanmıştır. Feminist psikolojide örselenmiş kadın sendromu modeli ele alınırken toplumsal cinsiyet temelli bir travma anlayışı merkeze alınmıştır. Feminist psikoloji, örselenmiş kadın sendromunun önemli olduğunu söyler ancak tek başına yeterli olmadığını, şiddet döngüsünde olan kadının hem örselenmiş hem de dirençli bir özne olabileceğini ifade eder. Feminist psikolojiye göre şiddet döngüsünde olan kadının maruz kaldığı travmayı hastalık olarak değil, kadının hayatta kalması ve uyum sağlaması için kullandığı stratejilerinden biri olarak görmek gerekiyor. Türkiye’de “rselenmiş kadın sendromu” kavramı henüz psikoloji ve hukuk literatüründe çok yeni bir şekilde yer buluyor. Özellikle kadın örgütleri, feminist psikologlar ve feminist teorisyenler şiddet sonrası psiko-sosyal destek çalışmalar ile şiddetten sağkalan kadınlara destek oluyor, dayanışma gösteriyor (Altınay & Arat, 2008). Feminist psikoloji alanındaki bu çalışmaların nerileri ile örselenmiş kadın sendromu reaksiyonları gösteren kadınların şiddetten kurtulmak için işledikleri suları hukuken meşru müdafaa kapsamında ele almanın daha yerinde olacağını söyleyebiliriz. Süreğen erkek şiddetine maruz kalan ve bu şiddet döngüsü içerisinde yıllarca kalan kadınların kendisini kurtarmak için uyguladığı zsavunma pratiğini klinize etmemek gerekir. Bunun intikam saiki ile yapılmadığını, hayatta kalmak için şiddete verilen bir cevap olduğunu unutmamalıyız. Son olarak Bell Hooks’ın bir cümlesi ile bitirmek istiyorum: “***Feminizm herkes içindir; çünkü o, sevgisizliğe karşı bir adalet hareketidir.***”

Kaynakça

BBC Türkçe & Medyascope. (2016–2021). Çilem Doğan davasına ilişkin haberler: “Ben

ölseydim kahraman olacaktım” ve Yargıtay’ın 15 yıllık hapis cezasını onaması.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36767557> ve

<https://medyascope.tv/2021/11/04/yargitay-cilem-dogana-verilen-15-yillik-hapis-cezasini-onadi> .Erişim tarihi: 11 Ekim 2025,

Berktaş, F. (2003). *Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak*. İstanbul: Metis Yayınları.

Brownmiller, S. (1975). *Against Our Will: Men, Women, and Rape*. New York, NY: Simon & Schuster.

Dobash, R. E., & Dobash, R. (1979). *Violence Against Wives: A Case Against the Patriarchy*. New York, NY: Free Press.

Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice: Psychological Theory and Women’s Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Herman, J. L. (1992). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence—from Domestic Abuse to Political Terror*. New York, NY: Basic Books.

hooks, b. (2000). *Feminism Is for Everybody: Passionate Politics*. Cambridge, MA: South End Press.

İlkkaracan, P. (Ed.). (1998). *Kadınlar ve Cinsel Şiddet: Türkiye’den Deneyimler*. İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.

Kandiyoti, D. (1988). *Bargaining with Patriarchy*. *Gender and Society*, 2(3), 274–290.

<https://doi.org/10.1177/089124388002003004>

Küçüktaşdemir, Ö. (2020). *Kadınların aile içi şiddet karşısında meşru savunma hakkı: Çilem*

Doğan örneği üzerinden bir değerlendirme. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Dergisi, 69(2), 547–574. https://doi.org/10.1501/Hukfak_00000001234

Millet, K. (1970). *Sexual Politics*. New York, NY: Doubleday.

Bianet. (2015, Mart 25). *Nevin Yıldırım’a müebbet hapis cezası*.

<https://bianet.org/haber/nevin-yildirim-a-muebbet-hapis-cezasi-163289>

Tekeli, Ş. (1998). *Birikim Dergisi Yazıları: 1980 Sonrası Kadınlar ve Feminizm*. İstanbul:

İletişim Yayınları.

T24. (2022, Temmuz 6). *Şiddet gördüğü kocasını öldüren Çilem Doğan'ın 15 yıl hapis cezası*

onandı. <https://t24.com.tr/haber/siddet-gordugu-kocasini-olduren-cilem-dogan-in-15-yil-hapis-cezasi-onandi,990767>

Walker, L. E. (1979). *The Battered Woman*. New York, NY: Harper & Row.

Walker, L. E. (2009). *The Battered Woman Syndrome* (3rd ed.). New York, NY: Springer

Publishing Company.

Walker, L. E. (2016). *Battered Woman Syndrome and Self-Defense*. In J. R. Conte (Ed.),

Critical Issues in Domestic Violence (pp. 89–110). Thousand Oaks, CA: Sage.

Fotoğraflar

Fotoğraf 1. T24. (2022, Temmuz 6). Şiddet gördüğü kocasını öldüren Çilem Doğan'ın 15 yıl hapis cezası onandı. <https://t24.com.tr/haber/siddet-gordugu-kocasini-olduren-cilem-dogan-in-15-yil-hapis-cezasi-onandi,990767>

Fotoğraf 2. Bianet (2015). Nevin Yıldırım'a müebbet hapis cezası. <https://bianet.org/haber/nevin-yildirim-a-muebbet-hapis-cezasi-163289>